

Олександра ЗАЯРНА

світова

класика

«ЧОМУ Я НЕ МОЖУ ВБИТИ В СОБІ БОГА!»

Творчість Інгмара Бергмана в кіно є філософськи насиченою, символічною і багатогранною. Її можна порівняти з кристалом, цінність і неповторність якого утворюється перетином граней. Так і у творчості Бергмана переплетені тенденції його епохи, культурні впливи попередніх часів, підсвідомість автора.

Його творчість можна розглядати навіть як філософську систему - і в такому разі як близьку за духом антигегельянству. Впорядкованому ідеальному світові закономірностей, логічному і «стерильному», життю як чіткій схемі протиставляється твердження, що «все життя - безглуздий жах, не можна жити перед лицем смерті, усвідомлюючи, що все в цьому світі - ніщо» (І.Бергман. «Сьома печать»). Таке світосприйняття наближає Бергмана до величних постатей, що з'явилися на зламі століть, - Юхана Августа Стріндберга, Фрідріха Ніцше, Федора Достоєвського. Можна простежити прямі чи опосередковані впливи ніцшеанства, філософських систем Серена К'єркегора, Достоєвського, творчості Стріндберга.

Але ці впливи наклалися на тенденції сучасної Бергманові епохи - екзистенціалізм, звернення до людської свідомості («Нова хвиля» французького кіно, зокрема, творчість Алена Рене). Антоній Блок у «Сьомій печаті» говорить: «Байдужість моя до людей відділила мене від їхнього середовища, я живу в полоні своїх фантазій і марень, у світі привидів».

Перша частина цитати віддзеркалює екзистенційне світосприйняття («Сторонній» Альбера Камю) 50-х років, друга - пізнього Стріндберга («Гра марень», «Соната привидів»).

Взагалі, Стріндберг чи не найсильніше вплинув на творчість Бергмана. Як театральний режисер він постійно звертався до його творів, поставивши п'єси «Гра марень», «Дорога в Дамаск», «Танок смерті». У кінематографі за стріндбергівськими мотивами створені «Сцени подружнього життя», де постає проблема неможливості взаєморозуміння між чоловіком і жінкою, загострена тим, що вони не можуть обійтися одне без одного. Ці мотиви можна простежити і в «Сьомій печаті», де один із героїв говорить: «Любов - просто красиве слово, яке означає лише хіть, хіть і ще раз хіть, приправлену брехнею, ошуканням, хитрощами, лицемірством і блюзнірством». Звідси відповідне ставлення до жінки: «І з ними гидко, і без них гидко, то, може, найрозумніше - вбивати їх у найприємнішу хвилину - і на тому кінець».

Взагалі, тема статусу жінки хвилює Бергмана - і, можливо, в розрізі дискусій про «жіноче питання» з кінця XIX століття, що почалися з «Ляльковим домом» Генріха Ібсена. У цій дискусії Бергман також займає позицію Стріндберга, ібсенівського опонента. Як приклад фільму, де в центрі проблема покликання жінки, можна навести «Осінню сонату» з Інгрід Бергман.

Вплив Стріндберга можна простежити не лише на ідейно-філософському рівні, а й на рівні форми. Стріндберг часто користувався лейтмотивом, який присутній як в одному окремому творі, так і в кількох (як наскрізний). Наприклад, скульптурне зображення дружини господаря або гіацинти в «Сонаті привидів», чи образ кухарки-вампіра, що з'являється то в «Сповіді божевільного», то в «Сонаті», то в інших творах.

Той самий засіб бачимо у Бергмана - наприклад, образ батька у «Фанні та Олександрі», гра в шахи зі смертю в «Сьомій печаті».

Тему смерті взагалі можна вважати лейтмотивом творчості Бергмана. Пригадаймо початок «Фанні та Олександра», «Сьому печать». В осмисленні цієї теми помітний вплив К'єркегора.

Іншою важливою для Бергмана темою є пошук Бога. І тут його шукання співзвучні Достоєвському. Для героїв Достоєвського, зокрема, Івана Карамазова, конфлікт полягав у тому, що він, віруюча людина, протягом життя переконався у неможливості, нереальності Бога. Він не може позбутися Бога в собі, і не може його знайти - в цьому трагедія. Чи не ту саму думку вкладає Бергман у уста Блока: «Чому я не можу вбити в собі Бога! Чому він боляче, принизливо продовжує жити в мені, хоча я проклинаю його, хочу вирвати зі свого серця!»

Це спричиняє до роздвоєння особистості, яке у Достоєвського відбилось в поєднанні сповіді і проповіді. Коли він говорить про Бога, наприклад, вустами Олексія

Кадр із фільму «Фанні та Олександр». Режисер І.Бергман. 1983.

